In het kader van het RAS-Project werden het afgelopen jaar op vier locaties de broedvogels gevangen. Voor een deel zijn dat nieuwe nog ongeringde broedvogels zoals dit paartje bij Johan en Truus Kleissen. Foto: Johan Drop

RAS-PROJECT BOERENZWALUW 2022

RAS staat voor Recapturing Adults for Survival: Daarbij wordt getracht terugmeldingen te verzamelen van adulte broedvogels, in ons geval de boerenzwaluw. Hiervoor worden jaarlijks op vaste locaties alle broedvogels gevangen, geringd en de biometrische gegevens genoteerd.

Inleiding

De biometrische gegevens zijn van belang voor het bepalen van de conditie van de broedvogels. Doel van het project is om inzicht te krijgen in overleving, plaatstrouw, leeftijdsopbouw en dispersie. Tevens worden op de vanglocaties alle nesten gevolgd en de jongen geringd. De vogels worden voorzien van een ringetje van het Vogeltrekstation met daarop steeds een unieke code. Door vogels jaarlijks (terug) te vangen kan worden vastgesteld of de vogel nog in leven is. Ook worden alle nestjongen in het nest tijdens de groeifase tussen 7 en 15 dagen van een ring voorzien. De nestgegevens worden verwerkt in het nestkaarten programma van SOVON waardoor het jaarlijkse broedsucces, de legselgrootte en overleving kunnen worden berekend.

Onze deelname

In 2022 werden in het kader van het RAS-Project adulte boerenzwaluwen gevangen en geringd op vier boerderijen. Dit waren er in 2022 nog vijf maar door omstandigheden is de vijfde locatie helaas afgevallen. De deelnemers waar we het afgelopen jaar het onderzoek hebben uitgevoerd zijn Bijen Weerselo (al deelnemer vanaf 1992), Kleissen Albergen, Ter Keurs in Hertme en Vennegoor Agelo. De bezetting in het afgelopen jaar van deze vier boerderijen was 37 broedparen. In het kader van het RAS onderzoek worden op de deelnemende locaties alle broedvogels gevangen. Voor de eerste keer in de afgelopen 30 jaar moesten we noodgedwongen bij Bijen hiervan afzien. Door voortdurende aanwezigheid van een steenuil paartje werd de locatie vroegtijdig verlaten. Bij de drie overige locaties is het gelukt om 59 broedvogels te vangen wat overheen komt met 80 % van de broedvogels.

Late aankomst

De eerste boerenzwaluw werd dit jaar in ons verenigingsgebied op 23 maart gezien bij Hengelo. Maar op de meeste projectboerderijen moest men nog tot ver in april wachten voor de eerste boerenzwaluw kon werden verwelkomd. Zo ook op het erf van de familie Ter Keurs in Hertme waar pas op 18 april de eerste boerenzwaluw de deel opvloog. Op deze locatie wordt vanaf 2009 jaarlijks de eerste aankomst genoteerd en nog nooit eerder was, zoals weergegeven in de tabel de aankomst zo laat.

Jaar	Aankomst	Jaar	Aankomst
2009	1 april	**2016**	1april
2010	23 maart	**2017**	30 maart
2011	22 maart	**2018**	7 april
2012	3 april	**2019**	18 maart
2013	11 april	**2020**	5 april
2014	5 april	**2021**	31 maart
2015	4 april	**2022**	18 april

Saharastormen

De redenen hiervoor zijn vermoedelijk meervoudig. Doordat boerenzwaluwen in West, Centraal en zuidelijk Afrika overwinteren wordt de voorjaarstrek beïnvloed door de weersomstandigheden op hun lange trekroute. Zijn die gunstig, dan kan de trek richting noord vlot verlopen. Door stormen boven het noordwestelijke deel van Afrika midden maart werd er heel wat Saharastof naar hogere luchtlagen getild en waren de trekomstandigheden ongunstig op een deel van het Afrikaanse traject. Maar ook in Zuid-Europa waren de omstandigheden in maart erg slecht, met een koude periode afgewisseld met dagen met (veel) neerslag en/of tegenwind.
(Bron; natuurpunt.be)

Bezetting boerderijen

De totale bezetting op de vier boerderijen was 37 broedparen; een forse afname van twaalf broedparen ten opzichte van het jaar ervoor. De grootste daling was er op het erf van Ter keurs waar het aantal broedparen zelfs daalde van 16 in 2021 naar 7 paartjes in het afgelopen jaar. Een duidelijk gevolg van predatie van nesten en broedvogels in 2021. Tevens valt de daling van het aantal broedparen bij Bijen (van 11 naar 8) toe te schrijven aan de aanwezigheid en insluiping van een steenuil in de broedruimte de afgelopen twee jaar. Van de overige twee erven telde het erf van Kleissen net als het voorafgaande jaar negen broedparen. Het erf van Vennegoor had met twaalf broedparen de grootste bezetting.

Overleving broedvogels

Ringstatus	Ringjaar van de teruggevangen boerenzwaluwen in 2022						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	**TOTAAL**
Geringd als broedvogel op vanglocatie	0	0	0	5	7	12	**24**
Geringd als broedvogel elders	0	0	0	0	1	0	**1**
Geringd als 1e jaars	0	0	0	0	0	1	**1**
Geringd als nestjong	1	0	1	1	0	0	**3**
Teruggevangen per ringjaar / totaal	**1**	**0**	**1**	**6**	**8**	**13**	**29**

Van de 59 gevangen broedvogels op de drie vanglocaties waren er 29 geringd in voorgaande jaren. De ringgegevens staan in bovenstaande tabel. De oudste broedvogel was een mannetje, geringd bij Vennegoor als nestjong in 2016 en daarmee zes jaar oud.

De bovenstaande tabel geeft aan dat de boerenzwaluw bepaald geen langlevende soort is. De broedvogels die per jaargang worden teruggevangen nemen snel af. Van de gevangen broedvogels voor 2019 werden er in het afgelopen jaar slechts twee weer aangetroffen.

Van de 193 geringde nestjongen in 2021 werd zelfs geen enkel jong aangetroffen. Eén nestjong uit 2018 en een uit 2016. De meeste terugvangsten waren van boerenzwaluwen die in 2021 als broedvogel werden geringd.

Van de 193 geringde nestjongen in 2021 werd in 2022 geen enkel jong aangetroffen. Foto: Johan Drop

Nestjongen

Het aantal nestjongen uit voorgaande jaren die we als broedvogel weer terugzien blijft ieder jaar beperkt. Het afgelopen jaar waren dat er drie. Een nestjong uit 2016, een uit 2017 en een uit 2018. Opvallend is wel dat er van de 426 uitgevlogen nestjongen op de drie vanglocaties uit 2020 en 2021 het afgelopen jaar geen enkel jong is teruggevangen.

Wisseling broedlocatie

Bijzonder was ook de vangst van een vrouwtje dat in 2020 als broedvogel is geringd bij Oosterik in Saasveld en het afgelopen jaar tijdens de tweede vangronde werd gevangen op het erf van Kleissen. Wisseling van broedlocatie tijdens het broedseizoen komt maar zeer sporadisch voor en komt meestal voort uit gewijzigde omstandigheden op die locatie.

Bijzonder was de vangst van dit vrouwtje op het erf van Kleissen in Albergen. In 2020 was deze zwaluw als broedvogel geringd bij Oosterik in Saasveld. Foto: Johan Drop

Terugkeer op de locaties

In 2021 werden op drie locaties 74 zwaluwen gevangen waarvan er het afgelopen jaar totaal 28 zijn teruggevangen op dezelfde locatie. Een gemiddelde overlevering van 38 %. Dat ligt iets onder het langjarige gemiddelde. Per locatie liep het overleving percentage uiteen van ruim 29 % bij Ter Keurs tot 45 % bij Vennegoor.

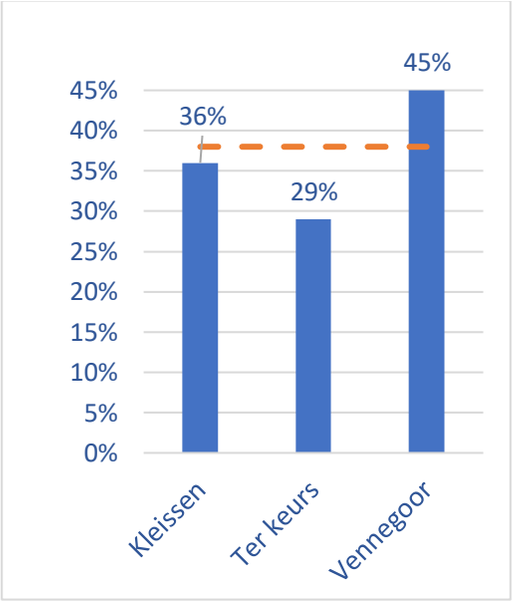

In bovenstaande grafiek staat per locatie het percentage broedvogels uit 2021 aangegeven dat in 2022 weer terugkeerde op hetzelfde erf. De rode lijn geeft de gemiddelde overleving aan over alle vijf locaties.

Broedseizoen 2022

In de onderstaande tabel staat een gedeelte van de verzamelde gegevens over de afgelopen vijf jaar

JAARGANG	2018*	2019*	2020*	2021*	2022**
Broedparen:	60	77	70	57	36
Legbegin 1e legsel	15 april	10 april	20 april	11 mei	19 april
Aantal 1e legsels	61	76	67	54	37
Aantal 2e legsels	46	61	45	40	25
Uitgevlogen gem. per nest	3,8	3,6	3,3	3,3	3,6
Uitgevlogen totaal	405	513	370	306	228
Uitgevlogen per broedpaar	6,8	6,7	5,3	5,8	6,3
Nestjongen geringd:	407	517	393	309	216

* Uitkomsten van 2018-2021 hebben betrekking op vijf locaties.

** Uitkomsten van 2022 hebben betrekking op vier locaties.

Leg data

Ondanks een late aankomst zullen de zwaluwen eenmaal terug op de broedplek al snel zijn gestart met het broedseizoen. Het legbegin van het eerste legsel was op 19 april bij Vennegoor. We volgden op de vier erven totaal 63 gestarte legsels waarvan het gemiddeld legbegin van de eerste legsels op 17 mei uitkwam. Hiermee uitkomend op het langjarige gemiddelde over de laatste 12 jaar.
De gemiddelde start van het tweede broedsel lag op 29 juni waarbij het lijkt dat bijna een derde van de broedparen geen tweede broedpoging heeft ondernomen. Gebrek aan insecten door de lange droogte zou hiervan een oorzaak kunnen zijn. Het startbegin van de tweede broedsels waren verdeeld van 6 tot 28 juli. Op het kleurringproject erf van Ter Keurs heeft één broedpaar een start gemaakt met drie legsels waarvan het middelste nest mislukte.

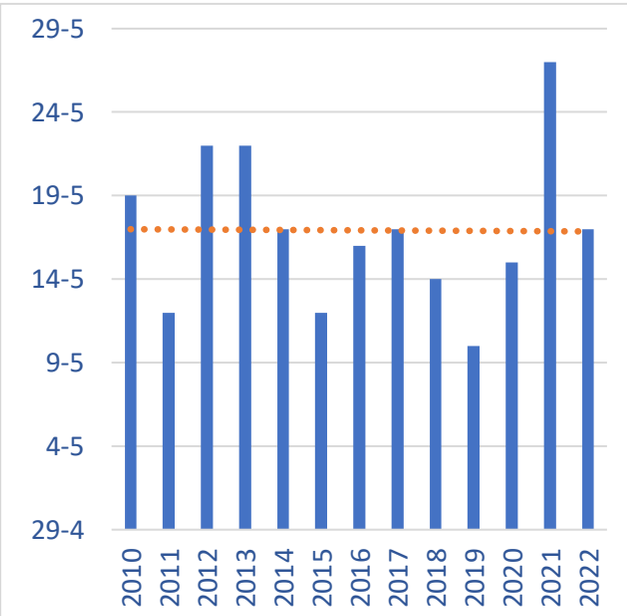

In bovenstaande grafiek het gemiddeld legbegin per jaar van alle eerste legsels over de vier locaties. Ondanks de uitschieter van 2021 in de reeks vanaf 2010 geeft de trend nog steeds een (minuscule) vervroeging aan van het legbegin.

Broedsucces

Zo'n 86 % van de gestarte eerste legsels leverde één of meer vliegvlugge jongen op. De eerste nesten waren daarbij een stuk succesvoller dan de vervolglegsels; zes van de zeven nesten waaruit zes jongen uitvlogen waren van het eerste broedsel. Ook de nesten met vijf uitgevlogen jongen kwamen op een na allen van het eerste broedsel. Uit de eerste broedsels vlogen gemiddeld ruim vier jongen per gestart broedsel uit. Bij de tweede broedsels waren dit er net geen drie. (2,9%) Doordat totaal 9 broedsels mislukten vlogen gemiddeld 3,6 jong gemiddeld per gestart legsel uit. Al met al vlogen op de vier projectboerderijen 228 jonge boerenzwaluwen uit.

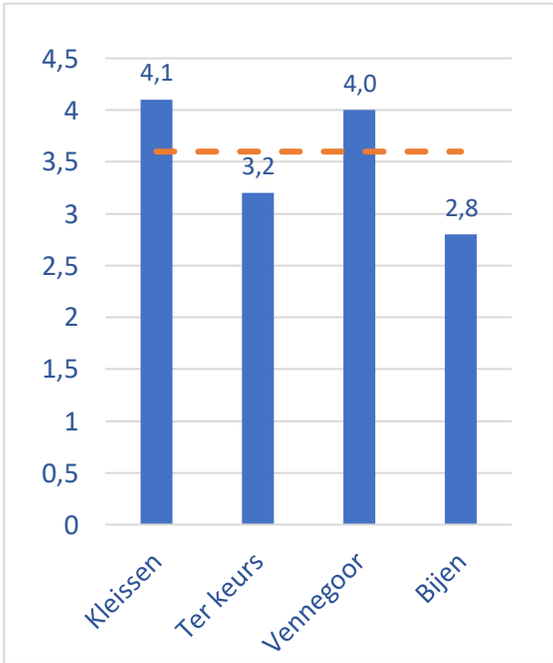

In bovenstaande grafiek staat per erf het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per gestart broedsel aangegeven. De oranje lijn geeft het gemiddelde over alle locaties aan.

Boerenzwaluw legsel. Foto: Johan Drop

Nestjongen boerenzwaluw. Foto: Johan Drop

Dit zwaluwvrouwtje met kleurring lichtblauw-zwart arriveerde gelijktijdig met mannetje paars als een van de eerste zwaluwen op het erf van Kleissen in Albergen. Gezamenlijk wist dit paar negen jongen groot te brengen. Foto: Johan Drop

Het kleurringproject boerenzwaluwen

Inleiding

Sinds de start van het nationale "Boerenzwaluw Project Nederland" (1991), later overgegaan in het huidige RAS-Project volgen wij gestructureerd het broedsucces en de overleving van de boerenzwaluw op vijf erven. Voor onderzoek naar individuele nestprestatie en paarvorming is het nodig dat de zwaluwen individueel herkenbaar zijn. Door de broedvogels te voorzien van een unieke kleurring en ze op afstand bij hun nesten te fotograferen ontstaan hiervoor de mogelijkheden. De focus ligt daarbij op het meten van broedprestaties gedurende de levensloop van individuen.

Werkwijze

Het kleurringonderzoek in Nederland wordt uitgevoerd in vier regio's door vrijwillige ringers van VRS Menork in Friesland, VNV Noordwijk, Natuur- en Vogelwacht Culemborg en ringers van onze vereniging. Financiële ondersteuning is er van het Huib Kluijverfonds (NOU) en VNV Noordwijk. In 2019 zijn we als pilot van start gestart gaan op het erf van de familie Ter Keurs uit Hertme en in 2020 is ook het erf van de familie Kleissen aangehaakt bij dit project. Naast de reguliere (wekelijkse) activiteiten om de nesten te volgen, wordt getracht op twee momenten in het jaar alle adulte vogels te vangen. Deze krijgen naast een metalen ring ook een tweekleurige ring om de andere poot. Daarmee ontstaat een populatie van unieke, gekleurringde vogels met een bekende biometrie, die over de jaren kan worden gevolgd. Bij aanvang van het broedseizoen worden vogels in een zo vroeg mogelijk stadium aan partner en nest gekoppeld. Dat wordt gedaan door fotografiesessies, waardoor het resultaat verifieerbaar is. De fotografie-sessies vinden plaats zodra er jongen in de nesten worden gevoerd.

Uit de literatuur is bekend dat buitenechtelijke paringen voorkomen bij boerenzwaluwen. Om hierover binnen ons project meer informatie te verkrijgen hebben we dit aspect meegenomen in het onderzoek. Hiervoor hebben we in 2021 van een aantal broedparen en hun nestjongen DNA afgenomen middels twee kleine buikveertjes die we daarvoor mochten afnemen. Op moment van schrijven is het onderzoek van deze monsters in de afsluitende fase. We hopen hier in een volgend verslag op terug te komen. Wel kunnen alvast een tipje van de sluier oplichten. ca. 30% van de nestjongen lijkt buitenechtelijk.
Sodom en Gomorra in de stal!

Resultaat erf Kleissen

Het duurde tot 9 april voor de eerste zwaluw hier werd gezien. Drie dagen later op 12 april was het zwaluwengezelschap uitgegroeid tot vijf vogels waaronder drie met een kleurring. Mannetje paars wist gelijk vrouwtje lichtblauw-zwart aan zich te binden en gezamenlijk bracht dit paar negen jongen groot in nest 17 en nest 22. De nestkeuze was niet geheel toevallig want in dezelfde nesten bracht dit mannetje ook al in 2021 twee broedsels groot.

Vrouwtje zalm-wit geringd in 2021 als eerstejaars op het erf van Kleissen keerde het afgelopen jaar terug als broedvogel. Samen met man geel bracht zij negen jongen groot.
Foto: Truus Kleissen

Beide Johannen (Johan Drop en Johan Kleissen) bezig met het verwerken van gevangen broedvogels op de eerste vangdag. Foto: Truus Kleissen.

Laatkomers

In 2021 vlogen op dit erf 17 zwaluwen met kleurring waarvan we er in 2022 zeven hebben teruggevangen. Op de eerste vangsessie hebben we 15 vogels kunnen vangen en de ongeringde voorzien van een metalen ring en unieke kleurring. In de daaropvolgende fotosessies werden 14 broedvogels aan de nesten gekoppeld. De 15e vogel, een nieuw gevangen mannetje dat de kleurring zalm-zwart kreeg omgelegd, moest voorlopig in de wachtkamer wat betreft deelname aan het broedproces. Zijn kansen keerden toen in juni nog vier nieuwe ongeringde laatkomers zich meldden op het erf.

Nieuwe broedvogels en partnerwisseling

Op de tweede vangdag op 20 juli is het gelukt om alle vier nieuwe broedvogels (drie vrouw en een man) te vangen en te (kleur)ringen waardoor het aantal broedvogels uitkwam op 19. Onze vrijgezel van de eerste vangronde was inmiddels een nieuw broedsel begonnen met een van de nieuwelingen; nu geringd met lichtblauw zalm. Van de broedvogels uit de eerste ronde werd vrouw zalm-rood niet gevangen en ook later niet meer aangetroffen. Samen met man rood had ze een broedsel grootgebracht met 6 uitgevlogen jongen in nest 25. Ook deze man begon in hetzelfde nest een nieuw broedsel met een nieuw gearriveerd vrouwtje; gekleurringd met zwart lichtblauw. De overige twee nieuwelingen vormden samen een koppel en brachten hun eerste broedsel groot in nest 40. De overige broedparen waarvan vijf vrouwtjes een tweede broedsel begonnen, bleven bij elkaar en wisten het tweede broedsel succesvol af te ronden.

Net als voorgaand seizoen hebben Johan en Truus Kleissen actief bijgedragen aan dit onderzoek. Daarnaast is het Truus gelukt om met het maken van foto's de broedparen aan de nesten te koppelen.

Resultaat erf Ter Keurs

Het was spannend in het voorjaar hoeveel zwaluwen zouden terugkeren op het erf van Ter Keurs na het dramatisch verlopen seizoen 2021. De impact van de kerkuil was groot geweest en meerdere broedvogels werden gepredeerd.
Er was dan ook opluchting toen de eerste boerenzwaluw arriveerde op 18 april op het erf van Ter Keurs. Maar tot teleurstelling van de bewoners was de vogel later op de dag alweer gevlogen. Een paar dagen later op 20 april vlogen er weer drie zwaluwen die ook gelukkig hier bleven. Daarna was er al snel aankomst van meerdere zwaluwen. Eind april waren er behalve een aantal ongeringde zwaluwen ook een zestal zwaluwen met een kleurring. Hieronder ook man lichtblauw-oranje en vrouw lichtblauw-zwart die samen na een eerste verkenning in nest 2 al snel op 10 mei het eerste broedsel startten in nest 1. Toch bleven de aantallen t.o.v. vorige jaren laag.

Na aankomst van dit stel rond eind april en een eerste verkenning van nest 2, werd al op 10 mei het eerste ei gelegd in nest 1. Foto: Johan Drop

Ontbrekende mannen

Op de eerste vangdag op 13 juni waren zes paartjes actief met inmiddels kleine jongen. Van de 12 broedvogels werden er 9 gevangen, zes vrouwen en drie mannen. Hieronder twee terugmeldingen van een man en een vrouw. De ongeringde vogels werden voorzien van een metalen ring en unieke kleurring. Verschillende boerenzwaluwen bleven die ochtend buiten en lieten zich niet vangen. Ondanks dat het niet lukte de drie ontbrekende mannen te vangen is het middels fotografie gelukt om ze aan de nestpartner en het nest te koppelen. Bij het uitlezen van de nestfoto's bleek namelijk dat deze mannen al in voorgaande jaren waren geringd en voorzien van een kleurring.

Na een terugkeer voor het vierde jaar op rij in 2022 werd ook mannetje lichtgroen-blauw niet meer gezien vanaf eind april. Foto: Johan Drop

Gekleurringde mannen verdwenen

Verder bleek uit het maken van foto's dat er vroeg in het seizoen, april tot begin mei, nog drie mannetjes meer in de broedruimte aanwezig waren die (nog) niet actief waren betrokken bij de nesten. Ook deze mannen, zo bleek uit de foto's, waren broedvogels uit voorgaande jaren en op deze locatie geringd en voorzien van een kleurring. Helaas werden ook deze vogels niet gevangen en zijn ook naderhand niet meer waargenomen. Hieronder ook mannetje lichtgroen-blauw die het vierde achtereenvolgende jaar terugkeerde op deze locatie. De vermoedelijke oorzaak zou de hier aanwezige kerkuil kunnen zijn.

Nieuwkomers

In de loop van juli waren er twee ongeringde nieuwkomers actief bij nest 7. Verder waren er eind juli nog maar 3 nesten met vervolglegsels. Vier broedparen hielden het na het 1e broedsel voor gezien en vertrokken al relatief vroeg van de locatie. Op de tweede vangdag op 2 augustus werden er dan ook maar 4 zwaluwen gevangen waarvan twee ongeringd die vervolgens een metalen ring en kleurring kregen omgelegd. Door gemaakte foto's werd het vermoeden bevestigd dat het hier ging om de nieuw aangekomen zwaluwen van nest 7. Hieruit vlogen uiteindelijk 4 jongen uit.

Impact kerkuil

Afgelopen winter zijn voor de invliegopeningen van de deel tralies gemaakt zodat de kerkuil geen toegang meer had tot de broedruimte. Desondanks is het de kerkuil wederom gelukt om een aantal volwassen zwaluwen te slaan. Stille getuigen daarvan waren een hoop geplukte zwaluwveren met daartussen de afgerukte koppen van twee volwassen broedvogels. De resten werden 6 mei gevonden op de zolder van een verder op het erf gelegen schuur. Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat het hier twee van de drie verdwenen mannetjes betrof die voor het laatst werden gezien op 30 april. Hoewel zich in deze schuur geen zwaluwen ophouden is ook de zolder voor de kerkuil ontoegankelijk gemaakt. Hiermee leek er ook een eind aan predatie te zijn gekomen voor het vervolg van het broedseizoen.

De trieste restanten van twee broedvogels. Foto: Johan Drop

Reacties en info: secretariaat@nvwgdegrutto.nl